

הַלְבוּת תַּעֲנִית סִימָן תַּקְסוֹ תַּקְסָה

מג באר הגולה

ד תורת סמנים
כפוף א תורה
ה ושקרא ר תורה
ה

ב י"ש אומרים שלא התירו רביעית בפעם אחת אלא (ג) (ז) מצט מצט, (ח) ה'יש אומרים שאפלו בפעם אחת יכול לטעם (ט) עד פדי (ז) רביעית, אם יודע עצמו שיהיה להעמיד עצמו שלא יבלע כלום: ג ימי (ה) שדרכו לרחץ פיו בשחרית, (ו) בתענית צבור לא כשר (ו) (יא) למעבד הכי, אבל בתענית יחיד שרי פינון שפולט, (ז) (יב) ואפלו יש במים שרויח יותר מרביעית: הנה וספר ללעס עצי (ס) קנמן ושאר בשמים ועץ מחוק ללחלח גרזנו ולפלט, (יג) מלבד ביום הכפורים דאסור (מדרכי התענית הגנימ פ"א):

תַּקְסָה דִּינֵי נִדְרֵי תַּעֲנִית, וְבוּ י"ב סְעִיפִים :

א אָנֹכִי לְהַתְעַנּוֹת יוֹם זֶה (ב) (א) וְשָׁכַח וְאָכַל, (ב) מְשָׁלִים תַּעֲנִיתוֹ, (ג) וְהוּא הִדִּין אִם הִיָּה תַּעֲנִית־חֵלוֹם אוֹ שֶׁהִיָּה תַּעֲנִית־צָבוּר אִי שֶׁהִיָּה יוֹם יָדוּעַ לוֹ לְהַתְעַנּוֹת בְּיוֹם שֶׁמָּת בּוֹ אָבִיו אוֹ רַבּוֹ. יְאָכַל אִם נָדַר לְהַתְעַנּוֹת יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנַי יָמִים (ד) וְכִשְׁתַּחֲחִיל לְהַתְעַנּוֹת שָׁכַח (ה) וְאָכַל (ו) [ג] פְּזִית, אָבֹד

א תורה כפרת קמא
תענית קשב
הידועים ב טור
ג טעם בירושלמי

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

[א] קנמן. עב"ט. ולענין שתי טיורי' כבר כתבתי לעיל סימן תקנ"ט לענין ח"ב. ועין בברי' באו בשם מדיה שפוט התיר כל תענית לכו בתיב מפני האכל: [ב] ושכח. עב"ט. וכתב ברי' בשם נחשה בפ"ה דמי שהיה שרי בתענית ושכח ולקח איזה פאכל וברך עליו ונזכר בתענית, יאכל שחזר מבשר הפני התורה התענית עולה לו, ובאדמת קולש גמסם בנה ואין דבריו נראה, וכן טעמי' פ'תקנמן פ"ב שיש לעט' פן, ע"ש (י"צ ע' ד') צומות הנראה דאסורים יש לו לומר מדי שפוט בשכ"מ, וע"ש בשם פריהקצין ח"ב שאם היה אכל ואמר לו שצדקה ע"ה נפלט, ועין מ"ש באו באש"ל אברתם קנה, ועין מ"ב בשם אש"ל אברתם, אם ככל במחשבתו שלמה'תו יום ה' ער"ה ואח"כ נדע לו שאיננו ר"ח היא שבת איש התנה, ועצויות יתירו לו, ועוד כתב: אם אמר אמה בתענית יום ה' אם אפטר סב"ר פלוני ושכח ולא קבלו בשעת מנחה, ח"ב להתענות, ע"ש, וע"ש בשם הנדב"ז ח"ב סימן רע"ז, כי שפוט להתענות שנה אחת בח"ב ורצה להתיר אין פתרון לו עד שפוט יום שני קראטון. וכתב בשו"ת בית יצחק ח"ב: מי ששגג להתענות כל ער"ה ר"ח לפני ער"ה תה חולל ושער שאין יוכל להתענות, וכל להתיר יום לפני ער"ה: [ג] פזית. עב"ט. וכתב ברי' בשם טע"י מ"לכו: אם שפוט רביעית והמתין יותר מאכילת פרס אין מצטרפין, ובשפוט שפוטו מלא לגמרי

בְּאֵר הַיֵּטֵב

(ג) מעט, וכל היום בלו מצטרף לרביעית, ודבר מאן אסור. ע"י סימן תריב, מ"א: (ד) רביעית. ודבר לטעם כמה פעמים כל פעם רביעית, בשפ"א, מ"א: (ה) שדרכו. מהר"ל היה ט"ה לרחץ לעולם אף פופף צנארו שלא יזכרו המים לגרון, חזן מיה"כ דאסור: (ו) למעבד. ודקא ביהתר מרביעית, מ"א, ע"ש: (ז) ואפלו. ודקא מ"ב וכן חזן. אכל שער משקין אסור ביהתר מרביעית, מ"א, ע"ש. עין הלק"ט ח"ב סימן צו להתיר לקח תרופה מנה בתענית: (ח) קנמן. ומ"א אסור בכל ת"צ בכל בשמים וזולת פלפלי, ע"ש. כתב האג"ת בפ"ח דיומא: ספר לבלע הרק ביה"כ, וב"ח בסימן תריב אסור, ולי' דספר ברוך פתח שאין פגמו כלל לאכילה, מ"א, וכ"כ בספר חסידים. השב"ה"א אסור שתיית הטיטורין בין ב"ש בין בפענית, אכל בהשכות דרבינו'עם סימן ט כתב להתיר בשניהם, אלא דכתיב ראוי למעט מלשתותו, ובשאר תענית ראוי להר' מלשתותו פחין בשוקים וקרחובות, ע"ש, וע"י סימן תקיד ס"ק א ובסימן תקנא ס"ק ט מ"ש. אם נפל דיו בספר יכול ללחץ אותו בלשונו בתענית, ס"ח: (ב) ושכח. ואפלו הויד האכל הרבה לא יאכל יותר, ב"ח, מ"א: (ג) פזית. נ"ל דקא שאכל בפעם א' אכל אם שפוט בעתה

מְשֻׁנָּה בְּרִיבָה

אכל זהו דקא לרעת המדרכי, אכל לרעת המחבר לעיל בספ"ה א דאסור בתשעה באב, וכן לרעת הנק"א דאסור בכל תענית צבור, (י) גם בענגנו דינא הכי. ולענין לבלע רקו, מתיר המגן אברתם אף ביום הכפורים, דאף דקנמא לו דהשונה משקין שאין ראויין לשתיה פטור אכל אסור, הכא שאני פינון שאין פגמו' כלל לשתיה¹⁴: א (א) וְשָׁכַח וְאָכַל¹⁵, ואפלו (ב) הויד ואכל הרבה לא יאכל יותר: (ב) מְשָׁלִים תַּעֲנִיתוֹ. רצה לומר, מהיב להשלים אותו היום¹⁶, (ג) ואינו יוצא במה שיתענה יום אחר, פינון דפרט קנדרו יום זה, דהנהו שאמר אתמול 'הריני בתענית למחר': (ג) והוא הדין נכו' תענית צבור. ונראה דבתענית צבור אף על פי שאכל יכול לומר 'עננו' בתפלתו, ולענין לומר 'עננו' ביום צום תענית הנהו כמו שתקנו חכמים להתענות בו, ויכול לעיל בסימן תקס"ה, אכל אם הוא תענית יחיד, אף על פי שמחייב להשלים — כל שאכל פשעו שיהיה מאבד תעניתו אם לא היה נזכר יום זה, לא יאמר 'עננו'¹⁷ [נהר שלום]: (ד) וְכִשְׁתַּחֲחִיל לְהַתְעַנּוֹת וְכוּ'. הטעם, פינון שבתחלת קבלת התענית לא יחד על אותו יום דוקא, (ג) על-פ"ן אף שאתמול קבל על עצמו במנחה ואמר 'הריני בתענית למחר', יכול לצאת ידי חובתו פמה שישלים יום אחר: (ה) וְאָכַל פְּזִית¹⁸, אכל (ד) פחות מפזית, אף דבתחלת אסור לאכל אפלו משהו, מפל מקום דרעבד מתענה

שְׁעַר הַצִּיּוֹן

(ה) מגן אברתם בשם פוקים, עין שם: (ו) ונראה דמשמע זה טעם הלבוש גמ"פ להקל, וכן מצד גמ"פן בבאר הג"א. ואחר פ"ן מצאתי בספר האשכול שהביא גמ"פ דעת מהקמירין בזה ודעתו מברע להקל וכדעה האחרונה המוכח בשלשן ערוך. וכן נראה קצת מסתימת לשון סמ"ב, עין שם: (ז) מגן אברתם בשם הרש"י בהשוכה: (ח) שם בהשוכה: (ט) מגן אברתם וש"א: (י) מגן אברתם ובאר הג"א: (כ) ב"ח ומק"א אברתם וש"א: (ג) וגם אין צריך להתענות יום אחר, דאי אפשר לחסן בנה מה שפגמו, אם לא שפגמו בנה לכפרה בעלמא ומאמר ופשוטו: (ג) מבאר גר"א ש: (ד) מגן אברתם ואל"ה רבה ומבאר מדרכי, ולא קב"ח: תרגום: 1 עשין ט"ב.



הַלְבוּת תַּעֲנִית סִימָן תַּקְסוֹ תַּקְסָה

ביאורים ומוספים

סִימָן תַּקְסָה

דִּינֵי נְדָרֵי תַּעֲנִית

[משנ"ב ס"ק א]
[לְשִׁכָּה וְאָכַל].

1) ואם כבר בירך על דבר מאכל, ולפני שטעם נזכר שהוא יום תענית בעבורו ואסור לאכול, כתב השערי תשובה (סי' א) בשם הנחפה בסוף שבדי שלא תהיה ברכתו לבטלה יאכל פחות מכוית, ואינו מפסיד תעניתו בכך. אמנם אם אירע כן באחת מארבע התעניות, צידד (שם) שלא יטעם ממנו אלא יאמר 'ברוך שם וכו', בין שהוא יום האסור באכילה, וכן הורה הגר"ש אלישיב (אשרי האיש חיג פס"ז אות ב), מאידך, המטה יהודה (בליקוטיו) הזכיר לאברהם (אות ת) בשם כמה פוסקים חלקו על הנחפה בסוף, ולדעתם בכל ענין אין לטעום אפילו מעט ואין לחוש לאיסור ברכה לבטלה. וכעין זה, לענין מאכל שיש חשש איסור נדר באכילתו, כתב השו"ת חמד (שו"ת מכתב לחוקדו טוף סי' ה עמ' ל) שלא יאכלנו ולא יחוש לאיסור ברכה לבטלה.

וראה עוד לענין מי שטעה ובירך על מאכל לפני הברכה, ברמ"א לעיל (סי' רע"א ס"ה) ובמשנ"ב שם (סי' כו). וכן לענין מי שאכל בשר וטעה ובירך על גבינה, בכף החיים (יו"ד סי' פט ס"ק ו), ובבב"י השלחן (יו"ד סי' פט ס"א ביאורים ד"ה ויש מוקדקים), וכן ברעת קרושים (יו"ד סי' פט ס"ק ב).

[משנ"ב ס"ק ב]
מְחִיב לְהִשָּׁלִים אוֹתוֹ הַיּוֹם.¹⁰

2) ובגדר חיובו להמשיך להתענות אף על פי שאכל, ביאר בשו"ת ארץ צבי (ה"א סי' עט) שבכל תענית יש שני דינים, א. מצוה להתענות, ב. איסור אכילה לסגף את גופו ביום התענית לשם עינוי, ולכן גם מי שאכל וביטל בכך התענית, מ"מ עדיין אסור לו לאכול מחמת הדין השני, ואיסור זה נהג בכל כוית שיוסיף לאכול, ובגדר החיתור לאכול בתענית בכורות למי שהשתתף בסעודת סיום, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תע ס"ק ז).

[משנ"ב ס"ק ג]
הַכֹּהֵן לְעִיל קְסִימָן תַּקְסָה¹¹ וכו', לֹא יֵאמַר יַעֲנֶנּוּ.¹²

3) ואף ששם (ס"א ביה"ל ד"ה בין) צידד כדעת המאמר מודכי שיחיד שאינו מתענה לא יאמר 'ענוי בשום אופן, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' קלא) שדוקא לגבי מי שאינו מתענה כלל הכריע שם שלא יאמר 'ענוי, אבל מי ששבח ואכל הרי חייב להמשיך התענית, ולכן כתב כאן שיכול לאומרו.
4) אמנם, אם דלג ולא יאמר 'בצום תעניתנו', כתב בשע"צ לעיל (סי' תקס"ב ס"ק ה) בשם הפמ"ג שיחבן שרשאי לאמרו.

[משנ"ב ס"ק ד]
הַכֹּהֵן פְּתִית.¹³

5) ואף שלגבי האוכל ביום הכיפורים, כתב השו"ע לקמן (סי' תרי"ב ס"א) שחייב רק אם אכל בשיעור ככותבת הגסו, והטעם לכך כתב המשנ"ב שם (סי' א) הוא משום שביום כיפור הזכיר הכתוב לשון עינוי שהוא בכנותבת ולא לשון אכילה שהיא בשיעור כוית, מ"מ לגבי תענית כתב החתם סופר (הגהות השו"ע סי' תקסו) שכמובן על הכתוב (אסתר ד טו) 'יצומו עלי ואל תאכלו', תשיעור אכילה המשך בעמוד הבא

[משנ"ב ס"ק ז]

רָקַל הַיּוֹם בְּלוּ מִצְטָרְף לְרִבְעֵיתָ?¹⁴

7) אכן, לענין מי ששכח ואכל בתענית, כתב לקמן (סי' תקס"ב ס"ג) שאין מצטרף לשיעור כוית אלא מה שאכל תוך כדי אכילת פרס, אבל אם שדה יותר מזה אינו מצטרף לשיעור, הינו כמי שאכל פחות מכוית שאינו מפסיד תעניתו.

[משנ"ב ס"ק זא]

לְמַעַבְד הַכִּיָּי. וּבְמִקְוֵים צַעַר יֵשׁ לְהַתִּירוֹ וְכו', וְהַיּוֹם הַכַּפּוּרִים יֵשׁ לְהַתִּיבֵר גַּם בְּהַיּוֹם.¹⁵

8) ואף שמבואר בב"י (סי' ד ובשו"ע שם ס"ז) שטוב להדיח פיו קודם התפילה מחמת הררים שבפה כדי להזכיר את שם ה' בקדושה ובטהרה, מ"מ כתב כאן שבתענית לא כשר לעשות כן (מחשש שמא יבלע את המיץ).

9) וכן מי שיש בפיו ריח רע ולכן רוצה לצחצח שיניו, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קט) שאם יש לו צער עקב כך, מותר לצחצחן (ויותר שלא לבלוע בלוע), ובתשעה באב מותר רק אם יש לו מזה צער גדול, אבל אם אין לו צער גדול יצחצח שיניו במברשת בלא מים. וראה מה שכתבנו לעיל (סי' תקנ"ד ס"ק כב).

ומי שסובל כאבים בלשונו שרפואתו להדיח פיו במים, כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' קכ"ד אות ג) שבמקום צורך גדול יש לצדד להקל אפילו ביום הכיפורים לשטוף במים שאינם ראויים לשתייה, שבהם אין הנאה וגם אין חשש שיבלע, וכיון שעושה כן לרפואה אין בזה גם משום איסור רחיצה.

10) ואף שבתשעה באב אסורה רחיצה ואפילו להרשיט אצבעו במים אסור (כמובא בשו"ע לעיל (סי' תקנ"ד ס"ז)), כתב לעיל (שם ס"ק כב) שאיטניס מותר לו לקנח פניו במים, ומשום שאם אינו מקנחם אין דעתו מיושבת עליו כל היום.

[משנ"ב ס"ק יב]

לֹא מִתְקַנְנִין לְקַעֲמֵי וכו', וְהַכֹּהֵן שָׂאִין טוֹב לְשִׁתְּיָהּ, כְּגוֹן בְּחֻקֵּי.¹⁶

11) וכן לענין האיסור לטעום דבר לפני קידוש [אפילו מים אסור], כתב לעיל (סי' רע"א ס"ק יג) שלרחוץ פיו במים מותר, כיון שאינו מכוון להנאת טעימה.

12) אכן, אם טעמו של החומץ ערב לחיכו, כתב הערוך השלחן (סי'ג) שלא ירחץ בו.

[משנ"ב ס"ק יג]

מִלְבָּד הַיּוֹם הַכַּפּוּרִים הָאֲסוּרִים וכו', פִּינֵן שָׂאִין בְּפִתּוֹ קָלָל לְשִׁתְּיָהּ.¹⁷

13) ובטעם האיסור כתב לקמן (סי' תרי"ב ס"ק יח), שכשלועסו על כל פנים מרגיש טעם.

14) והוסיף הערוך השלחן (ס"ד) שאי אפשר שלא לבלוע, שאם לא כן מצטרף לעמוד ולרוק כל היום כולו.

ולענין רוק שגילגלו בפיו החשיב אותו על ידי זה למשקה, ראה מה שכתבנו לקמן (סי' תרי"ב ס"ק כט).

וללעוס לפני תענית שורש מתוק [לאקריץ] כדי להימנע מלירוק בבית הכנסת, כתב לעיל (סי' צ ס"ק מה) שבערב יום הכיפורים או בערב תשעה באב אסור לעשות כן, משום שנשאת מתיקות בפיו, וכשיבלע בתענית את הרוק הרי בולע גם את המתיקות שנשארה בפיו.

ולענין עישון טבק בתענית ציבור, ראה לעיל (סי' תקנ"ה ס"ק ה).

